

Ouderlijke conflicten bij echtscheiding en probleemgedrag van jongeren

Scriptie Pedagogische Wetenschappen
(Cursuscode 200600042)

Collegejaar 2019-2020
Universiteit Utrecht

Studenten: Anouk Overbeek (6011063) en Sela de Wolff (6015786)

Begeleidster: Inge van der Valk

Tweede beoordelaar: Zoë Rejaän

Datum: 9 juli 2020

Aantal woorden: 5629 woorden

Abstract

Divorce is seen as a risk factor for problem behavior in adolescents, but the level of interparental conflict after divorce may be an even more important risk factor. This study examined the difference in internalising and externalising problems of adolescents after divorce by comparing interparental conflict groups. Gender differences were also included. Although studies have already shown the impact of interparental conflict after divorce on problem behavior in adolescence, few studies have used groups based on the level of interparental conflict to examine differences in problem behavior. Furthermore, only a few studies included possible gender differences in internalising and externalising problems. A total of 198 adolescents (52.0% girls) from divorced families completed the *Strengths & Difficulties Questionnaire* and the *Coparenting Behavior Questionnaire* in order to measure problem behavior and interparental conflict. The participants were then divided into three equal groups, ranging from low-, average- to high-conflict. Results from analyses of variance indicated that internalizing problems were significantly higher for girls after divorce, but did not differ between the conflict groups. Externalising problems were significantly higher in the average and high conflict groups, compared to the low-conflict group, but for boys only. A practical implication would be that boys could benefit more from therapy focussing on behavior regulation, whereas girls could benefit more from emotion regulation. Future research should consist of longitudinal research in order to explain the full development of problem behavior in adolescents after divorce, instead of only the differences between groups.

keywords: interparental conflict, divorce, problem behavior, adolescents

Ouderlijke conflicten bij echtscheiding en probleemgedrag van jongeren

Hoewel het aantal scheidingen per jaar in Nederland al enkele jaren daalt, waren er alsnog 30729 echtparen die in 2018 besloten te scheiden (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], 2019). Daarnaast is er een toenemend aantal informele scheidingen. Informele en formele scheidingen bij elkaar zorgen ervoor dat er in 2018 maar liefst 87000 minderjarige kinderen te maken kregen met een scheiding van hun ouders (Nederlands Jeugdinstituut [NJI], 2020). Uit onderzoek is vastgesteld dat deze kinderen een verhoogd risico lopen op het ontwikkelen van probleemgedrag op latere leeftijd (Morrison, Fife & Hertlein, 2017). Een factor die hierbij een belangrijke rol speelt, is de mate van conflicten tussen ouders rond de scheiding (Mitcham-Smith & Henry, 2007; O'Hara, Sandler, Wolchik & Tein, 2019). Zo is uit onderzoek van O'Hara et al. (2019) gebleken dat alleen een hogere mate van ouderlijk conflict nadelige gevolgen heeft voor het gedrag van jongeren. De manier waarop deze ouderlijke conflicten samenhangen met probleemgedrag wordt beschreven in de *Emotional Security Theory (EST)* (Davies & Cummings, 1994; O'Hara et al., 2019). Deze theorie veronderstelt dat de emotionele veiligheid van kinderen gevaar loopt wanneer zij te maken krijgen met een hoge mate van ouderlijke conflicten. Als kinderen zich voor een lange periode onveilig voelen binnen het gezin, verhoogt dat de kans op probleemgedrag. Bij probleemgedrag moet daarnaast onder meer rekening gehouden worden met mogelijke sekseverschillen. Uit diverse studies is namelijk gebleken dat jongens en meisjes gemiddeld genomen verschillen in aard en mate van probleemgedrag (o.a. Calvete & Cardeñoso, 2005). Naast probleemgedrag blijkt dat een scheiding ook invloed kan hebben op andere aspecten van het functioneren. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat kinderen na scheiding een lager welbevinden rapporteren en minder succesvol zijn wat betreft schoolprestaties vergeleken met kinderen uit intacte gezinnen (Amato, 2014; Anthony, DiPerna & Amato, 2014; Potter, 2010; Sigal, Wolchik, Tein & Sandler, 2012). Al met al kan een scheiding verschillende moeilijkheden met zich meebrengen. Doordat de mate van conflicten tussen ouders wordt gezien als een belangrijke factor voor het wel of niet ontstaan van probleemgedrag na scheiding, zal deze factor verder onderzocht moeten worden. Veel bestaande literatuur focust zich voornamelijk op scheidingen waarbij er sprake is van veel conflicten, terwijl lang niet alle scheidingen gepaard gaan met een hoge mate van conflicten.

Ouderlijke conflicten

Zoals beschreven is een bepalende factor voor mogelijke problemen na scheiding de hoeveelheid ouderlijke conflicten (Harold & Sellers, 2018). In het huidige onderzoek wordt met de term ouderlijke conflicten de coparenting interacties en de manier van opvoeden van ouders vanuit de perceptie van het kind of de jongere bedoeld (Hald, Strizzi, Ciprić, & Sander, 2020). De mate van ouderlijke conflicten is volgens onderzoek

de meest significante factor in de aanpassing van kinderen na scheiding (Mitcham-Smith & Henry, 2007; O'Hara et al., 2019). Een hoge mate van ouderlijke conflicten verhoogt de kans op probleemgedrag bij kinderen (Bradford, Vaughn, & Barber, 2008). Onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat het in verband staat met antisociaal gedrag van kinderen. Naast de *Emotional Security Theory* is een andere mogelijke verklaring dat kinderen de conflicten tussen hun ouders observeren en imiteren, waardoor externaliserend probleemgedrag zich kan ontwikkelen (Bradford et al., 2008). Uit ander onderzoek blijkt dat de mate van ouderlijke conflicten positief gerelateerd is aan depressieve symptomen en verdere internaliserende problematiek bij kinderen (O'Donnell, Moreau, Cardemil, & Pollastri, 2010). O'Hara et al. (2019) hebben op basis van de mate van ouderlijk conflict drie groepen weten te onderscheiden en met elkaar vergeleken. Er werd geconcludeerd dat een hogere mate van ouderlijk conflict nadelige gevolgen heeft voor de mentale gezondheid, drugsgebruik en gedragsproblemen van jongeren. Deze nadelige gevolgen werden alleen gevonden voor de groepen met een hoge mate van ouderlijk conflict en niet voor de lage conflictgroep. Ook Camisasca, Miragoli en Blasio (2016) maakten gebruik van drie conflictgroepen. Uit hun onderzoek is gebleken dat kinderen in de hoogste conflictgroep kwetsbaarder waren voor het ontwikkelen van externaliserend en internaliserend probleemgedrag.

Probleemgedrag

Het onderscheid in twee categorieën probleemgedrag, namelijk internaliserend en externaliserend probleemgedrag, is eerder in deze inleiding al kort benoemd. Deze tweedeling komt ook naar voren in de wetenschappelijke literatuur. Internaliserend probleemgedrag bestaat uit negatieve gevoelens, zoals verdriet, schuld, en angst. Stoornissen die hierbij horen zijn depressieve stoornissen en angststoornissen (Hughes & Gullone, 2008). Externaliserend probleemgedrag wordt gedefinieerd als gedragsproblemen die zich naar buiten toe voordoen met een vijandig of destructief karakter (Keil & Price, 2006).

Onderzoek naar het verband tussen een scheiding en probleemgedrag maakt duidelijk dat een scheiding verband houdt met zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag bij kinderen (Roustit, Chaix & Chauvin, 2007). Ook bij jongvolwassenen bestaat er een verband tussen internaliserend probleemgedrag en een scheiding. Zij ondervinden een verminderd zelfvertrouwen en een groter gevoel van eenzaamheid vergeleken met jongvolwassenen uit intacte gezinnen (Cartwright, 2006; Kim, 2011). Uit onderzoek naar de rol van ouderlijke conflicten na scheiding blijkt dat dit een belangrijke verklaring vormt voor depressieve gevoelens na scheiding (Ge, Natsuaki & Conger, 2006). Bovendien hadden kinderen die veel te maken kregen met ouderlijk conflict na scheiding minder vertrouwen in het opbouwen van een goede band met de ouder (Laurent, Kim, Capaldi, 2008; Sandler, Miles, Cookston & Braver, 2008). Bovenstaande

literatuur laat zien een hogere mate van ouderlijk conflict binnen een scheiding samenhangt met internaliserend probleemgedrag.

Onderzoek wijst uit dat een scheiding bovendien samenhangt met externaliserende problematiek en delinquent gedrag bij adolescenten (van der Valk, Spruijt, de Goede, Maas, Meeus, 2005; Sillekens & Notten, 2020; Esmaeili & Yaacob, 2011). Ook bij externaliserende problemen na een scheiding blijken conflicten tussen ouders een belangrijke rol te spelen. Kinderen uit gescheiden gezinnen die te maken hebben met een hoge mate van ouderlijk conflict scoren hoger op externaliserend probleemgedrag (Fomby & Osborne, 2008; Zemp, Bodenmann & Cummings, 2016).

Sekseverschillen

Als er wordt gekeken naar het verband tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag, dan moet er ook rekening gehouden worden met mogelijke sekseverschillen in probleemgedrag. Uit onderzoek blijkt namelijk dat er sekseverschillen zijn als het gaat om gemiddeld internaliserend en externaliserend probleemgedrag (Calvete & Cardeñoso, 2005). Internaliserende problematiek komt vaker voor bij meisjes, terwijl externaliserende problematiek vaker bij jongens voorkomt. Calvete & Cardeñoso (2005) concludeerden dat het cognitief profiel van jongens en meisjes verschilt. Hiermee wordt onder andere bedoeld dat meisjes de neiging hebben om problemen te zien als hun eigen schuld. Dit verschil in cognitief profiel kan op zijn beurt weer verantwoordelijk zijn voor sekseverschillen in depressieve klachten en delinquent gedrag.

Bovenstaand onderzoek is niet specifiek gericht op scheiding of ouderlijke conflicten, maar ander onderzoek laat zien dat bij beide mogelijk ook sekseverschillen aanwezig zijn. Zo blijkt uit onderzoek dat meisjes, vergeleken met jongens, gemiddeld meer direct betrokken zijn bij de relatie tussen hun ouders en eerder een bemiddelende rol aannemen wanneer er ouderlijke conflicten zijn (Yu, Pettit, Lansford, Dodge, & Bates, 2010). Hieruit blijkt dat meisjes die getuige zijn van ouderlijke conflicten mogelijk gevoeliger zijn voor de effecten van die conflicten op lange termijn. Bovendien is uit ander onderzoek gebleken dat de relatie tussen internaliserend probleemgedrag en ouderlijke conflicten sterker is voor meisjes dan voor jongens. Een verklaring hiervoor is dat meisjes meer kwetsbaar zijn dan jongens voor ouderlijk conflict, omdat zij hun stress naar binnen keren in de vorm van bijvoorbeeld angst (Davies & Lindsay, 2004). Ander onderzoek naar de effecten van scheiding laat bovendien zien dat meisjes meer depressieve klachten rapporteren na scheiding dan jongens (Oldehinkel, Ormel, Veenstra, De Winter, & Verhulst, 2008). Jongens laten daarentegen vaker externaliserend probleemgedrag zien na scheiding van hun ouders vergeleken met meisjes (Spruijt & Duindam, 2005). Vanwege de verschillende resultaten voor jongens en meisjes wat betreft probleemgedrag, is ervoor gekozen om de variabele geslacht mee te

nemen in dit onderzoek. Hierdoor kan er mogelijk een specifiek beeld geschetst worden van jongeren met gescheiden ouders binnen dit onderzoek.

Theorie

De *Emotional Security Theory* (EST) veronderstelt dat het te maken hebben met ouderlijke conflicten een bedreiging vormt voor het gevoel van emotionele veiligheid van het kind binnen het gezin (Davies & Cummings, 1994; O'Hara et al., 2019). Dit onveilige gevoel hindert het vermogen van het kind om emoties en gedrag te reguleren tijdens stressvolle momenten (O'Hara et al., 2019). Als een kind zich gedurende een lange periode onveilig voelt binnen het gezin, verhoogt dat de kans op internaliserend en externaliserend probleemgedrag (Davies, Martin, Sturge-Apple, Ripple & Cicchetti, 2016). Een bevinding uit onderzoek die aansluit bij de theorie is dat kinderen reageren met agressie op bedreigingen in stressvolle situaties.

Onderzoeksvraag

In dit onderzoek wordt er onderscheid gemaakt tussen drie conflictgroepen (laag, midden en hoog) op basis van de mate van ouderlijke conflicten na de scheiding. Er is gekozen voor een indeling in groepen zodat de gemiddelden makkelijk met elkaar vergeleken kunnen worden en de verschillen tussen de groepen duidelijk te zien zullen zijn. Daarnaast is er gekozen voor de indeling in groepen omdat er een toename in het aantal complexe scheidingen te zien is. Zo is de Raad van de Kinderbescherming in 2019 5200 keer betrokken geweest bij een scheiding op verzoek van de rechter, terwijl dat aantal in 2018 nog 5000 was (Nederlands Jeugdinstituut [NJI], 2020). Deze complexe scheidingen brengen meer zorgen met zich mee wat betreft de gevolgen voor kinderen in termen van internaliserend en externaliserend probleemgedrag, zoals eerder in de inleiding al benoemd is (O'Hara et al., 2019). Om deze reden wordt er een antwoord gezocht op de volgende hoofdvraag: Is er een verschil in gemiddeld probleemgedrag van jongeren uit een scheiding met een lage, gemiddelde of hoge mate van ouderlijke conflicten en speelt geslacht hierbij een rol? Binnen deze hoofdvraag zijn er twee deelvragen opgesteld: (1a): Is er een verschil in gemiddeld internaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen? (1b): Zijn er sekseverschillen aanwezig bij het verschil in gemiddeld internaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen? (2a): Is er een verschil in gemiddeld externaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen? (2b): Zijn er sekseverschillen aanwezig bij het verschil in gemiddeld externaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen? Op basis van de bestaande literatuur zijn de volgende hypothesen opgesteld: Jongeren uit de hoogste conflictgroep scoren significant hoger op internaliserend en externaliserend probleemgedrag dan jongeren uit de middelste en laagste conflictgroep.

Meisjes zullen significant hoger scoren dan jongens op internaliserend probleemgedrag in alle conflictgroepen en jongens zullen significant hoger scoren dan meisjes op externaliserend probleemgedrag in alle conflictgroepen.

Methode

Procedure

In het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van het cross-sequentiële onderzoek 'Scholieren en Gezinnen'. Dit onderzoek is gestart in het jaar 2006 en wordt eens per twee jaar uitgevoerd. Binnen dit onderzoek worden de gegevens uit meetronde 2018 gebruikt. In dit onderzoek zijn vragenlijsten afgenomen bij scholieren uit de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs. Bachelor- en masterthesis studenten van de opleiding Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht hebben Nederlandse middelbare scholen benaderd en gevraagd om toestemming te geven voor uitvoering van het onderzoek. Na toestemming werden per school 2 of 3 klassen uit de eerste 3 klassen van het voortgezet onderwijs door middel van een gemakssteekproef geselecteerd. Vervolgens werden leerlingen en ouders vooraf op de hoogte gesteld van het onderzoek door middel van een informatieve brief. Ze konden daarna bezwaar aantekenen wanneer de scholieren niet mee wilden werken aan het onderzoek. De vragenlijsten zijn daarna onder schooltijd door de studenten afgenomen. De studenten gaven eerst een klassikale introductie. De scholieren hebben de vragenlijsten vervolgens individueel, anoniem en vrijwillig ingevuld. Daarnaast konden ze op ieder moment stoppen met het onderzoek. Door middel van deze vragenlijsten zijn kwantitatieve data verzameld.

Steekproef

In totaal hebben 996 scholieren de vragenlijst ingevuld. Voor de verdere analyses is ervoor gekozen om alleen de scholieren met gescheiden ouders mee te nemen, waardoor het totaal uitkomt op 198 (19.9%). De steekproef bestaat uit 90 jongens (45.5%) en 103 meisjes (52.0%). Er waren 5 scholieren (2.5%) die geen geslacht hebben ingevuld. De leeftijd van de scholieren varieert van 10 tot en met 19 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 13.51 jaar ($SD = 1.64$). Het opleidingsniveau van de scholieren loopt van VMBO (7.1%), HAVO (32.8%) tot VWO of gymnasium (15.2%) of anders (24.3%). In de groep 'anders' zitten alle groep 7 en 8-leerlingen (11.6%), VMBO/Havo scholieren (7.1%) en Havo/VWO scholieren (5.6%). Van 41 scholieren (20.7%) is het opleidingsniveau niet bekend.

Meetinstrumenten

Probleemgedrag.

Internaliserend probleemgedrag. Het internaliserend probleemgedrag van jongeren wordt gemeten aan de hand van een Nederlandse versie van de *Strengths & Difficulties Questionnaire* ([SDQ] Goodman, 1997). Binnen deze vragenlijst wordt internaliserend probleemgedrag gemeten door middel van de subschaal 'emotional

symptoms'. Scholieren konden reageren op stellingen met 'niet waar', 'een beetje waar' en 'zeker waar'. Een voorbeeldstelling is: '*Ik ben vaak ongelukkig, in de put of in tranen*'. De subschaal bestaat uit 5 items, waarbij de schaalscore bestaat uit de gemiddelde score van de 5 items. De betrouwbaarheid van deze subschaal is vrij laag ($\alpha = .68$). Omdat er geen verbetering bereikt kan worden na het verwijderen van items is besloten om geen items te verwijderen. De validiteit van de SDQ wordt in de volgende paragraaf beschreven.

Externaliserend probleemgedrag. Het externaliserend probleemgedrag van jongeren wordt eveneens gemeten aan de hand van de Nederlandse versie van de SDQ. Binnen deze vragenlijst wordt externaliserend probleemgedrag gemeten aan de hand van de schaal 'conduct problems'. Een voorbeeldstelling binnen de schaal 'conduct problems' is: '*Ik vecht vaak, het lukt mij andere mensen te laten doen wat ik wil*'. De antwoordopties voor leerlingen waren 'niet waar', 'een beetje waar' en 'zeker waar'. De subschaal bestaat uit 5 items, waarbij de schaalscore bestaat uit de gemiddelde score van de 5 items. Hierbij is item 7 gehercodeerd. De betrouwbaarheid van de schaal 'conduct problems' is laag ($\alpha = .42$). De begripsvaliditeit van de SDQ is door de COTAN als voldoende beoordeeld. De criteriumvaliditeit is door de COTAN als onvoldoende beoordeeld, omdat er nog te weinig onderzoek naar is gedaan.

Ouderlijke conflicten. Om de mate van ouderlijke conflicten te meten wordt de subschaal 'ouderlijke conflicten' van de *Coparenting Behavior Questionnaire* ([CBQ] Schum & Stolberg, 2007) gebruikt. De CBQ is een gestandaardiseerd meetinstrument dat de coparenting interacties en de manier van opvoeden van ouders meet vanuit de perceptie van het kind of de jongere. De stellingen binnen deze subschaal hadden betrekking op de mate, ernst en onderwerpen van conflicten. Een voorbeeldstelling uit de subschaal 'ouderlijke conflicten' is: '*Mijn ouders schreeuwen tegen elkaar*'. De antwoordopties voor de jongeren bestonden uit een vijfpuntsschaal, waarbij 1 = bijna nooit en 5 = bijna altijd. De subschaal bestaat uit 10 items. Bij deze schaal is - na hercodering van omgekeerde gepoolde items - de gemiddelde score van de 10 items gebruikt als schaalscore. De betrouwbaarheid van de schaal 'ouderlijke conflicten' is hoog ($\alpha = .90$).

Analyse plan

Voor de deelvragen 1a en 2a wordt een eenweg variantie analyse gebruikt. Voor de deelvragen 1b en 2b wordt een tweeweg variantie analyse gebruikt. Met deze analyse worden zowel hoofdeffecten als interactie-effecten meegenomen. Daarnaast wordt er nog een aparte t-toets gedaan om eventuele sekseverschillen te meten in gemiddeld probleemgedrag en ouderlijke conflicten. Bovendien zal er een chi-kwadraat toets uitgevoerd worden om te onderzoeken of er sekseverschillen zijn tussen de ouderlijke conflictgroepen (laag, midden en hoog).

Resultaten

Beschrijvende statistieken

De 3 conflictgroepen bestaan uit de volgende aantallen: De laagste conflictgroep bestaat uit 66 respondenten (33.3%), de middelste conflictgroep uit 70 respondenten (35.4%), en de hoogste conflictgroep uit 59 respondenten (29.8%). Daarnaast zijn er 3 respondenten (1.5%) niet ingedeeld in de conflictgroepen vanwege missende data. Tabel 1 laat zien dat jongens meer gedragsproblemen rapporteren dan meisjes, maar minder ouderlijke conflicten en emotionele problemen.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken

Variabele	Meisjes		Jongens		Totaal	
	M	SD	M	SD	M	SD
Externaliseren	.28	.23	.42	.33	.35	.29
Internaliseren	.72	.48	.49	.42	.61	.46
Ouderlijke conflicten	2.25	.96	1.93	.71	2.10	.87

N=103 voor meisjes; N=90 voor jongens; N=193 voor totaal

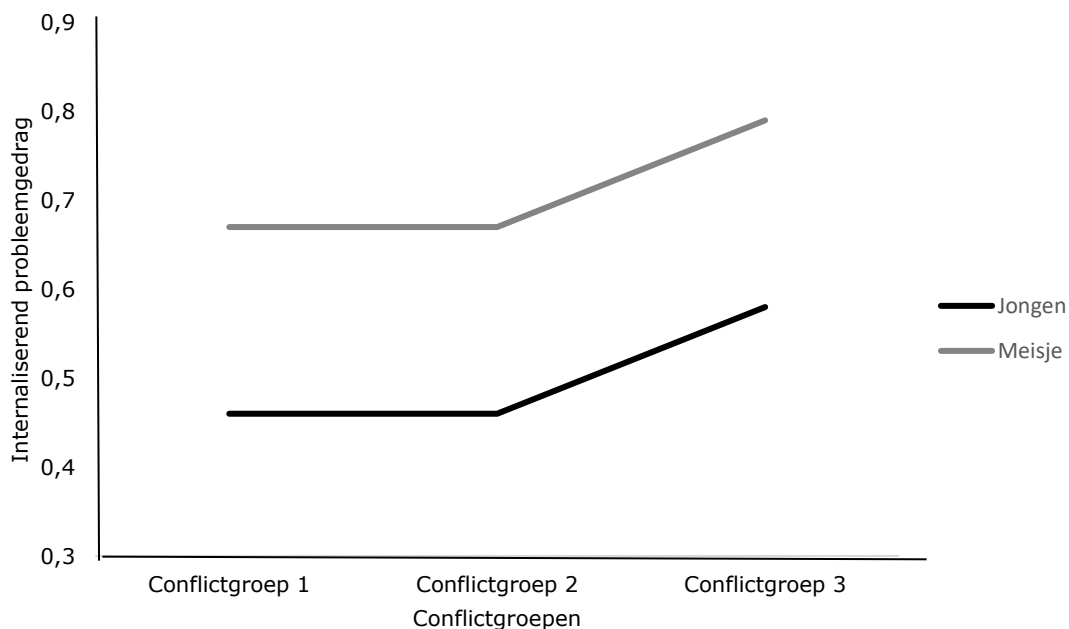
Sekseverschillen

Er is een t-toets uitgevoerd om antwoord te krijgen op de vraag of er sekseverschillen zijn in probleemgedrag en ouderlijke conflicten. Uit de Levene's test blijkt dat voor de subschalen 'conduct problems' en 'ouderlijke conflicten' de nulhypothese van gelijke varianties kan worden verworpen. Voor de subschaal 'emotional symptoms' kan de nulhypothese van gelijke varianties aangenomen worden. Uit de t-toets blijkt dat er een significant verschil is in externaliserend probleemgedrag tussen jongens en meisjes, waarbij jongens gemiddeld hoger scoren dan meisjes ($t(151,26) = 3,38, p = ,001$). Er is eveneens een significant verschil in internaliserend probleemgedrag, waarbij meisjes gemiddeld hoger scoren dan jongens ($t(190) = -3,47, p = ,001$). Daarnaast blijkt uit de t-toets dat er significante sekseverschillen zijn in mate van ouderlijke conflicten, waarbij meisjes gemiddeld hoger scoren dan jongens ($t(186,15) = -2,69, p = ,008$). Er is vervolgens een chi-kwadraat toets uitgevoerd om te onderzoeken of er sekseverschillen zijn tussen de ouderlijke conflictgroepen (laag, midden en hoog). Dit was inderdaad het geval: in de hoge conflictgroep zijn meisjes oververtegenwoordigd ($X^2(2) = 6,64, p = ,036$).

Conflicten en internaliseren

Er is een eenweg variantieanalyse uitgevoerd om te onderzoeken of er een verschil is in gemiddeld internaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen. Uit de Levene's test blijkt dat de nulhypothese van gelijke varianties aangenomen kan worden. Er is geen significant verschil gevonden in internaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen ($F(2, 191) = 2,59; p = ,078$).

Vervolgens is er een tweeweg variantieanalyse uitgevoerd om te toetsen of er een verschil is in internaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen en of geslacht hierbij een rol speelt. Uit de Levene's test blijkt dat de nulhypothese van gelijke varianties aangenomen kan worden. Er is een significant hoofdeffect gevonden van geslacht, waarbij meisjes in alle conflictgroepen significant hoger scoren op internaliserend probleemgedrag dan jongens ($F(1, 191) = 9,80; p = ,002$) (zie Tabel 2). Er is geen significant hoofdeffect gevonden van mate van ouderlijk conflict ($F(2, 191) = 1,29; p = ,279$). Er blijkt ook geen significant interactie-effect te zijn tussen de conflictgroepen en geslacht op internaliserend probleemgedrag ($F(2, 191) = ,00; p = ,997$). Figuur 1 laat zien dat de lijnen evenwijdig lopen en dat de lijn voor meisjes in alle conflictgroepen hoger ligt dan de lijn voor jongens, wat aangeeft dat er inderdaad geen interactie-effect is en dat meisjes in alle gevallen hoger scoren.

Figuur 1
Tweeweg variantieanalyse internaliserend probleemgedrag

Tabel 2

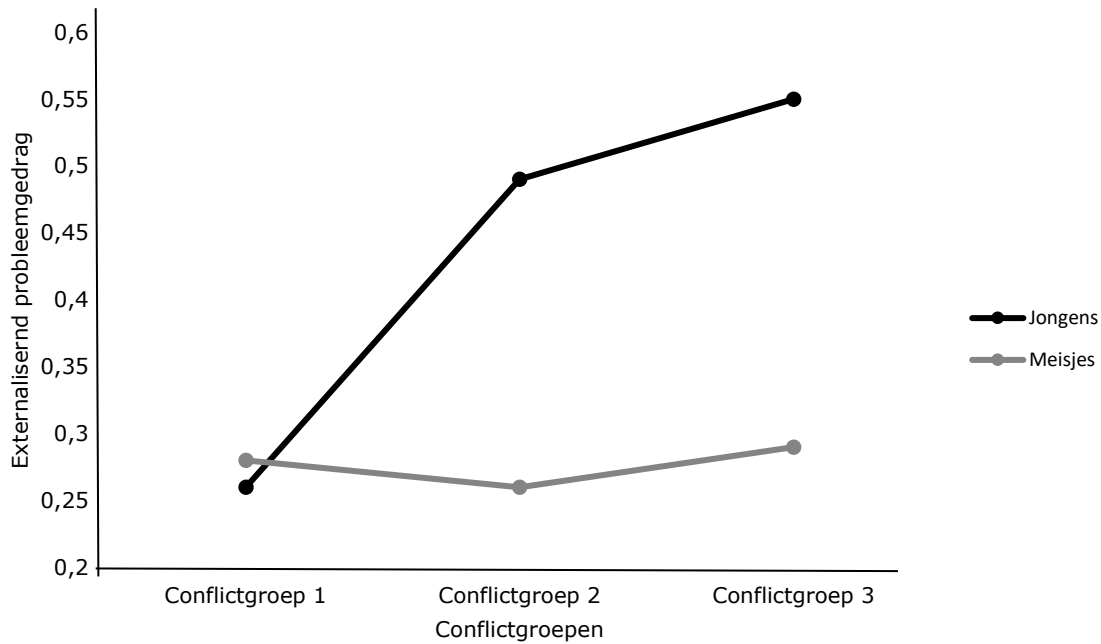
Gemiddelden internaliseren tweeweg variantieanalyse

Conflictgroep	Meisjes			Jongens		
	N	M	SD	N	M	SD
Laag	33	.67	.48	32	.46	.42
Midden	31	.67	.44	37	.46	.37
Hoog	39	.79	.51	19	.58	.54

Conflicten en externaliseren

Er is een eenweg variantieanalyse uitgevoerd om na te gaan of er een verschil is in gemiddeld externaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen. Uit de Levene's test blijkt dat de nulhypothese van gelijke varianties aangenomen kan worden. Er is een significant verschil gevonden in externaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen ($F(2, 191) = 3,39; p = ,036$). Uit de Bonferroni post-hoc test blijkt echter dat geen van de groepen significant verschillen.

Vervolgens is er een tweeweg variantieanalyse uitgevoerd om te onderzoeken of er een verschil is in externaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen en of geslacht hierbij een rol speelt. Uit de Levene's test blijkt dat de nulhypothese van gelijke varianties verworpen kan worden. Er is een significant hoofdeffect gevonden van geslacht, waarbij jongens significant hoger scoren op externaliserend probleemgedrag dan meisjes ($F(1, 191) = 14,63; p < ,001$) (zie Tabel 3). Er is ook een significant hoofdeffect van mate van ouderlijk conflict ($F(2, 191) = 4,61; p = ,011$). Bovendien blijkt er een significant interactie-effect te zijn tussen mate van ouderlijk conflict en geslacht op externaliserend probleemgedrag ($F(2, 191) = 4,72; p = ,010$) (zie Tabel 3). Bij een lage conflictgroep scoren meisjes en jongens ongeveer gelijk, maar bij de midden- en hoog conflictgroepen scoren jongens gemiddeld hoger in externaliserend probleemgedrag. In Figuur 2 is het interactie-effect terug te zien in de lijnen die elkaar kruisen bij de lage conflictgroep. Daarna ligt de lijn voor jongens hoger dan die voor meisjes, wat aangeeft dat jongens hoger scoren op externaliserend probleemgedrag.

Figuur 2

Tweeweg variantieanalyse externaliserend probleemgedrag

Tabel 3

Gemiddelden externaliserend probleemgedrag tweeweg variantieanalyse

Conflictgroep	Meisjes			Jongens		
	N	M	SD	N	M	SD
Laag	33	.28	.25	32	.26	.20
Midden	31	.26	.23	37	.49	.35
Hoog	39	.29	.21	19	.55	.40

Conclusie

In het huidige onderzoek is er een antwoord gezocht op de volgende hoofdvraag: Is er een verschil in gemiddeld probleemgedrag van jongeren uit een scheiding met een lage, gemiddelde of hoge mate van ouderlijke conflicten en speelt geslacht hierbij een rol? Uit de wetenschappelijke literatuur is al gebleken dat een scheiding samenhangt met zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag bij jongeren (Morrison, Fife & Hertlein, 2017). Het huidige onderzoek onderscheidt zich van de bestaande literatuur, omdat er gebruik is gemaakt van drie conflictgroepen. Op deze manier is er onderzocht of een scheiding hetzelfde verband houdt met probleemgedrag wanneer er sprake is van weinig ouderlijke conflicten na de scheiding. De hierna genoemde verschillen zijn gevonden in de lijn van de *Emotional Security Theory*, die stelt dat het te maken hebben met ouderlijke conflicten een bedreiging vormt voor het gevoel van emotionele veiligheid

van het kind binnen het gezin, waardoor kinderen moeite hebben hun gedrag te reguleren tijdens stressvolle momenten (Davies & Cummings, 1994; O'Hara et al., 2019). Uit huidig onderzoek is allereerst gebleken dat gemiddelde sekseverschillen in probleemgedrag in de verwachte richting liggen: jongens rapporteren significant meer externaliserende en meisjes meer internaliserende problemen.

Voor het bespreken van de verdere resultaten, zal er per alinea een deelvraag worden behandeld. De eerste deelvraag gaat over het verschil in gemiddeld internaliserend probleemgedrag van jongeren uit lage, midden en hoge conflictgroepen. De gemiddelden laten zien dat jongeren hoger scoren op internaliserend probleemgedrag wanneer de scheiding van hun ouders in de hoogste conflictgroep valt, maar de verschillen zijn net niet significant. Het gevonden verschil komt overeen met bestaande literatuur, waaruit bleek dat kinderen meer internaliserend probleemgedrag vertonen wanneer er sprake is van een hogere mate van ouderlijk conflict. Hierbij is bijvoorbeeld te denken aan depressieve symptomen (Ge et al., 2006; O'Donnell et al., 2010). Een verklaring voor het feit dat kinderen alleen in de hoogste conflictgroep hoger scoren kan zijn dat ouders in de middelste conflictgroep constructief maar ook destructief communiceren. Wanneer ouders een hoge mate van ouderlijk conflict ervaren, zullen zij enkel destructief communiceren. Hierbij is bijvoorbeeld te denken aan verbale agressie en woede. Het feit dat er naast een destructieve communicatie ook gebruik wordt gemaakt van een constructieve communicatie in de middelste conflictgroep, zorgt er als het ware voor dat de destructieve communicatie gebufferd wordt (Camisasca et al., 2015). Bovenstaande bevindingen sluiten aan bij de vooraf opgestelde hypotheses, waarbij verwacht werd dat jongeren in de hoogste conflictgroep een hogere mate van internaliserend probleemgedrag zouden laten zien in vergelijking met de lage en midden conflictgroep.

Daarnaast is er onderzocht of geslacht een rol speelt bij het verschil in gemiddeld internaliserend probleemgedrag tussen de conflictgroepen. Uit het huidige onderzoek is gebleken dat geslacht een rol speelt in gemiddeld internaliserend probleemgedrag, waarbij meisjes hoger scoren. Dit resultaat komt overeen met de bestaande literatuur, waaruit blijkt dat meisjes na scheiding meer internaliserend probleemgedrag laten zien dan jongens (Oldehinkel et al., 2008). Bovendien komt het gevonden resultaat overeen met ander onderzoek die liet zien dat meisjes kwetsbaarder zijn voor ouderlijk conflict vergeleken met jongens in termen van internaliserend probleemgedrag (Davies & Lindsay, 2004). Het gevonden resultaat komt eveneens overeen met de verwachting voorafgaand aan het onderzoek. Hierbij was de verwachting dat internaliserend probleemgedrag in alle conflictgroepen meer zou voorkomen bij meisjes en er zou geen interactie-effect aanwezig zijn.

Vervolgens is uit de resultaten gebleken dat er een significant verschil is in externaliserend probleemgedrag tussen de conflictgroepen. Jongeren uit de conflictgroepen met de gemiddelde en de hoogste mate van ouderlijke conflicten laten significant meer externaliserend probleemgedrag zien dan jongeren uit de conflictgroep met de laagste mate van conflicten. Dit geeft aan dat een gemiddeld niveau van conflicten tussen ouders na scheiding dus ook al nadelig is wat betreft externaliserend probleemgedrag bij de jongere. De gevonden resultaten komen overeen met eerder onderzoek waaruit is gebleken dat ouderlijk conflict een positief verband heeft met externaliserend probleemgedrag bij kinderen uit gescheiden gezinnen (Fomby & Osborne, 2008; Zemp et al., 2016; Shelton & Harold, 2008). Bovendien sluiten de resultaten van huidig onderzoek aan bij het gevonden verschil tussen conflictgroepen uit ander onderzoek, waaruit bleek dat jongeren uit de twee hoogste conflictgroepen hoger scoren op externaliserend probleemgedrag dan jongeren uit de laagste conflictgroep (O'Hara et al., 2019). Ook Camisasca et al. (2015) deelden de kinderen in drie conflictgroepen in. Deels in overeenstemming met het huidige onderzoek vonden zij dat kinderen in de hoogste conflictgroep kwetsbaarder zijn voor externaliserend probleemgedrag. Het gevonden resultaat sluit deels aan bij de verwachting voorafgaand aan het onderzoek. De mate van ouderlijke conflicten zou positief samenhangen met externaliserend probleemgedrag bij jongeren, maar er werd van tevoren verwacht dat de hoge conflictgroep significant zou verschillen van de lage en midden conflictgroep in externaliserend probleemgedrag. Uit de gevonden resultaten bleek juist dat het significante verschil tussen de lage en midden conflictgroep zit.

Daarnaast is er onderzocht of geslacht een rol speelt bij het verschil in gemiddeld externaliserend probleemgedrag tussen de conflictgroepen. Het verschil in externaliserend probleemgedrag is voor jongens significant en erg groot tussen de conflictgroepen. Ook uit bestaande literatuur is gebleken dat jongens gemiddeld hoger scoren op externaliserend probleemgedrag na een scheiding vergeleken met meisjes (Spruijt & Duindam, 2005). Onderzoek laat zien dat jongens meer moeite ervaren met zelfregulatie wanneer hun ouders een problematische relatie met elkaar hebben (Schiff, Plotnikova, Dingle, Williams, Najman, & Clavarino, 2014). Het gevonden verschil is echter niet geheel te plaatsen bij de vooraf opgestelde hypothese. De verwachting was dat ook bij meisjes de mate van ouderlijk conflict positief zou samenhangen met externaliserend probleemgedrag. De *Emotional Security Theory* zou vooral een verklaring kunnen zijn voor de verschillen in externaliserend probleemgedrag, aangezien moeite met gedragsregulatie hier juist de kern van is.

Discussie

Binnen het huidige onderzoek zijn er een aantal sterke punten aan te wijzen. Een sterk punt is bijvoorbeeld dat mogelijke sekseverschillen in probleemgedrag na scheiding

zijn meegenomen in het onderzoek. Dit is relevant aangezien uit bestaande literatuur al is gebleken dat jongens en meisjes van nature verschillen in de mate en het type probleemgedrag dat zij vertonen (Calvete & Cardeñoso, 2005; Yu et al., 2010). In het huidige onderzoek is er van tevoren vastgesteld of er in dit geval ook sprake was van sekseverschillen, zodat er in de verdere analyses rekening gehouden kon worden met deze verschillen. Daarnaast is het een sterk punt dat er bij de dataverzameling gebruik is gemaakt van zelfrapportage. Hierdoor kunnen de antwoorden niet beïnvloed worden door een interviewer. Bovendien is zelfrapportage een goede manier om inzicht te krijgen in de gevoelens, gedachten en ervaringen van jongeren in verschillende situaties. Hierdoor is het mogelijk om vanuit het perspectief van de jongere te kijken naar de mate van ouderlijk conflict die de jongere ervaart. Een ander sterk punt van het huidige onderzoek is dat de 3 ouderlijke conflictgroepen (laag, midden en hoog) bestaan uit gelijke groepen met evenveel respondenten, waardoor de resultaten betrouwbaarder zijn. Er is in het huidige onderzoek gekozen voor conflictgroepen omdat de verschillen tussen 3 groepen beter met elkaar vergeleken kunnen worden dan de verschillen tussen ieder individu. Op deze manier heeft iedere groep maar 1 gemiddelde per soort probleemgedrag. Bovendien is de verdeling wat betreft jongens en meisjes ook nagenoeg gelijk, aangezien er 90 jongens (45.5%) en 103 meisjes (52.0%) aan het huidige onderzoek mee hebben gedaan.

Desondanks kent het huidige onderzoek ook een aantal limitaties. Zo kan de indeling in conflictgroepen ook in het nadeel werken voor huidig onderzoek. Op deze manier wordt er namelijk wellicht aan het feit voorbij gegaan dat internaliserend probleemgedrag wel degelijk een significante correlatie vertoont met ouderlijke conflicten, wanneer ouderlijke conflicten niet in groepen zijn ingedeeld. Daarnaast vertoont externaliserend probleemgedrag geen correlatie meer met ouderlijke conflicten als er niet met groepen wordt gewerkt. Er is toch voor de indeling in groepen gekozen omdat, zoals eerder al benoemd, er op deze manier slechts 3 gemiddelden naar voren komen die makkelijk met elkaar vergeleken kunnen worden. Een andere limitatie is dat de Levene's test bij meerdere toetsen is verworpen, wat betekent dat er geen sprake was van gelijke varianties. Bij een variantieanalyse is het een voorwaarde dat er gelijke varianties zijn. Daarnaast is er sprake van een kleine steekproefgrootte, waardoor de ongelijke varianties de resultaten eerder kunnen beïnvloeden. Een andere limitatie van het onderzoek heeft betrekking op de subschalen van de SDQ. In huidig onderzoek is de mate van externaliserend en internaliserend probleemgedrag volledig gebaseerd op de scores van de SDQ subschalen 'conduct problems' en 'emotional symptoms'. Beide subschalen bestaan slechts uit 5 items. Wanneer een breed concept als probleemgedrag gemeten wordt met weinig items, dan zou dat een vertekend beeld kunnen geven. Bovendien geven beide subschalen die gebruikt worden in huidig onderzoek een

lage betrouwbaarheid. De lage Cronbach's alpha voor beide schalen duidt op enige inconsistentie van de subschalen.

Een suggestie voor vervolgonderzoek zou zijn dat er gebruik wordt gemaakt van een longitudinaal onderzoek in plaats van het huidige cross-sequentiële onderzoek. Op die manier kan de ontwikkeling van probleemgedrag in kaart worden gebracht. In het huidige onderzoek kunnen er slechts uitspraken worden gedaan over verschillen tussen de conflictgroepen. Wanneer er sprake is van een longitudinaal onderzoek wordt het mogelijk om een eventuele stijging of daling te zien in probleemgedrag bij jongeren. Een andere suggestie voor vervolgonderzoek is dat er meer onderzoek wordt gedaan naar de protectieve factoren. In het huidige onderzoek is er slechts gekeken naar de directe relatie tussen ouderlijk conflict en probleemgedrag, maar niet naar de bijkomende factoren die het ontstaan van probleemgedrag mogelijk verkleinen. Uit bestaand onderzoek is bijvoorbeeld al gebleken dat jongeren met een hoge intelligentie minder risico lopen op het ontwikkelen van probleemgedrag na een scheiding met veel ouderlijk conflict (Weaver & Schofield, 2015). Naast vervolgonderzoek naar protectieve factoren is er ook ruimte voor vervolgonderzoek naar risicofactoren. Naast een scheiding en ouderlijk conflict zijn er nog tal van andere factoren die een risico vormen voor het ontstaan van probleemgedrag. Zo is uit onderzoek al gebleken dat het hebben van 'slechte', asociale vrienden een risicofactor vormt voor het ontstaan van externaliserend probleemgedrag (Buehler, 2006).

Aan de hand van de resultaten van het huidige onderzoek, kunnen implicaties voor de praktijk geformuleerd worden. Uit huidig onderzoek is allereerst gebleken dat gemiddelde sekseverschillen in probleemgedrag in de verwachte richting liggen: jongens rapporteren significant meer externaliserende en meisjes meer internaliserende problemen. Daarnaast hebben jongens beduidend meer last van conflicten tussen ouders in termen van externaliserend probleemgedrag. Hulp voor jongeren met gescheiden ouders zou mogelijk verbeterd kunnen worden door rekening te houden met het geslacht. Externaliserend probleemgedrag houdt verband met moeilijkheden in het reguleren van gedrag, en aangezien jongens hierop hoger scoren zouden zij wellicht meer gebaat zijn bij een behandelingsvorm die zich focust op gedragsregulatie (Sadeh, Javdani, Finy & Verona, 2011). Meisjes scoren daarentegen hoger op internaliserend probleemgedrag, wat gepaard gaat met negatieve gevoelens als verdriet, schuld en angst (Hughes & Gullone, 2008; Bennet, Ambrosini, Kudes, Metz & Rabinovich, 2005). Om deze reden zouden meisjes meer kunnen profiteren van behandeling waarbij er gelet wordt op emotieregulatie. Een andere implicatie voor de praktijk heeft meer te maken met de ouders. Uit het huidige onderzoek is namelijk gebleken dat de mate van ouderlijk conflict een belangrijke risicofactor vormt voor probleemgedrag bij jongeren na scheiding. Voor beleidsmedewerkers is het relevant om te weten welke factoren een

risico vormen voor probleemgedrag zodat ze dat mee kunnen nemen in het beleid. Een manier om de mate van ouderlijk conflict te verlagen zou wellicht een divorce-education programma zijn. Doelen van dit soort programma's zijn ouders te voorzien van informatie met betrekking tot de gevolgen van de scheiding voor kinderen en het verlagen van de mate van ouderlijk conflict. De effectiviteit van deze programma's is nog niet wetenschappelijk bewezen, maar vervolgonderzoek zou hier een bijdrage aan kunnen leveren (Grych, 2005). Al met al laat het huidige onderzoek zien dat scheiding niet in alle gevallen hoeft te zorgen voor probleemgedrag bij het kind, maar dat de mate van ouderlijk conflict een belangrijke voorspeller is voor het wel of niet ontstaan van dit probleemgedrag.

Literatuur

- Amato, P. R. (2014). The consequences of divorce for adults and children: An update. *Pennsylvania State University, 23*, 5-24. doi:10.5559/di.23.1.01
- Anthony, C. J., DiPerna, J. C., & Amato, P. R. (2014). Divorce, approaches to learning, and children's academic achievement: A longitudinal analysis of mediated and moderated effects. *Journal of School Psychology, 52*, 249-261. doi:10.1016/j.jsp.2014.03.003
- Bennett, D. S., Ambrosini, P. J., Kudes, D., Metz, C., & Rabinovich, H. (2005). Gender differences in adolescent depression: do symptoms differ for boys and girls?. *Journal of affective disorders, 89*, 35-44. doi:10.1016/j.jad.2005.05.020
- Bradford, K., Vaughn, L. B., & Barber, B. K. (2008). When there is conflict: Interparental conflict, parent-child conflict, and youth problem behaviors. *Journal of Family Issues, 29*, 780-805. doi:10.1177/0192513X07308043
- Buehler, C. (2006). Parents and peers in relation to early adolescent problem behavior. *Journal of Marriage and Family, 68*, 109-124. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00237.x
- Calvete, E., & Cardeñoso, O. (2005). Gender differences in cognitive vulnerability to depression and behavior problems in adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology, 33*, 179-192. doi:10.1007/s10802-005-1826-y
- Camisasca, E., Miragoli, S., & Di Blasio, P. (2016). Families with distinct levels of marital conflict and child adjustment: Which role for maternal and paternal stress?. *Journal of Child and Family Studies, 25*, 733-745. doi:10.1007/s10826-015-0261-0
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019). Huwelijksontbindingen; door echtscheiding en door overlijden. Verkregen van: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37425ned/table?ts=1583686269969>
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin, 116*, 387-411. doi:10.1037/0033-2909.116.3.387
- Davies, P. T., & Lindsay, L. L. (2004). Interparental conflict and adolescent adjustment: Why does gender moderate early adolescent vulnerability?. *Journal of Family Psychology, 18*, 160-170. doi:10.1037/0893-3200.18.1.160
- Davies, P. T., Martin, M. J., Sturge-Apple, M. L., Ripple, M. T., & Cicchetti, D. (2016). The distinctive sequelae of children's coping with interparental conflict: Testing the reformulated emotional security theory. *Developmental Psychology, 52*, 1646-1665. doi:10.1037/dev0000170

- Esmaeili, N. S., & Yaacob, S. N. (2011). Post-divorce parental conflict and adolescents' delinquency in divorced families. *Asian Culture and History, 3*, 34-40.
doi:10.5539/ach.v3n2p34
- Fomby, P., & Osborne, C. (2008). The relative effects of family instability and mother/partner conflict on children's externalizing behavior. Verkregen van:
https://www.researchgate.net/profile/Cynthia_Osborne3/publication/23544097_The_Relative_Effects_of_Family_Instability_and_MotherPartner_Conflict_on_Childrenas_Externalising_Behavior/links/551d7a860cf29dca9bb02ed35.pdf
- Ge, X., Natsuaki, M. N., & Conger, R. D. (2006). Trajectories of depressive symptoms And stressful life events among male and female adolescents in divorced and nondivorced families. *Development and Psychopathology, 18*, 253-273.
doi:10.1017/S0954579406060147
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*, 581-586.
doi:10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x
- Grych, J. H. (2005). Interparental conflict as a risk factor for child maladjustment: Implications for the development of prevention programs. *Family Court Review, 43*, 97-108. doi:10.1111/j.1744-1617.2005.00010.x
- Hald, G. M., Strizzi, J. M., Ciprić, A., & Sander, S. (2020). The divorce conflict scale. *Journal of Divorce & Remarriage, 61*, 83-104.
doi:10.1080/10502556.2019.1627150
- Harold, G. T., & Sellers, R. (2018). Annual research review: Interparental conflict and youth psychopathology: An evidence review and practice focused update. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 59*, 374-402. doi:10.1111/jcpp.12893
- Hughes, E. K., & Gullone, E. (2008). Internalizing symptoms and disorders in families of adolescents: A review of family systems literature. *Clinical Psychology Review, 28*, 92-117. doi:10.1016/j.cpr.2007.04.002
- Keil, V., & Price, J. M. (2006). Externalizing behavior disorders in child welfare settings: Definition, prevalence, and implications for assessment and treatment. *Children and Youth Services Review, 28*, 761-779.
doi:10.1016/j.childyouth.2005.08.006
- Kim, H. S. (2011). Consequences of parental divorce for child development. *American Sociological Review, 76*, 487-511. doi:10.1177/0003122411407748
- Laurent, H. K., Kim, H. K., & Capaldi, D. M. (2008). Prospective effects of interparental conflict on child attachment security and the moderating role of parents' romantic attachment. *Journal of Family Psychology, 22*, 377-388.
doi:10.1037/0893-3200.22.3.377

- Mitcham-Smith, M., & Henry, W. J. (2007). High-conflict divorce solutions: Parenting coordination as an innovative co-parenting intervention. *The Family Journal, 15*, 368-373. doi:10.1177/1066480707303751
- Morrison, S. C., Fife, S. T., & Hertlein, K. M. (2017). Mechanisms behind prolonged effects of parental divorce: A phenomenological study. *Journal of Divorce & Remarriage, 58*, 44-63. doi:10.1080/10502556.2016.1262652
- Nederlands Jeugdinstituut. (2020). Scheiding. Verkregen van: <https://www.nji.nl/nl/Databank/Cijfers-over-Jeugd-en-Opvoeding/Cijfers-per-onderwerp/Cijfers-per-onderwerp-Scheiding>
- O'Donnell, E. H., Moreau, M., Cardemil, E. V., & Pollastri, A. (2010). Interparental conflict, parenting, and childhood depression in a diverse urban population: The role of general cognitive style. *Journal of Youth and Adolescence, 39*, 12-22. doi:10.1007/s10964-008-9357-9
- O'Hara, K. L., Sandler, I. N., Wolchik, S. A., & Tein, J. Y. (2019). Coping in context: The effects of long-term relations between interparental conflict and coping on the development of child psychopathology following parental divorce. *Development and Psychopathology, 31*, 1695-1713. doi:10.1017/S0954579419000981
- Oldehinkel, A. J., Ormel, J., Veenstra, R., De Winter, A. F., & Verhulst, F. C. (2008). Parental divorce and offspring depressive symptoms: Dutch developmental trends during early adolescence. *Journal of Marriage and Family, 70*, 284-293. doi:10.1111/j.1741-3737.2008.00481.x
- Potter, D. (2010). Psychosocial well-being and the relationship between divorce and children's academic achievement. *Journal of Marriage and Family, 72*, 933-946. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00740.x
- Roustit, C., Chaix, B., & Chauvin, P. (2007). Family breakup and adolescents' psychosocial maladjustment: Public health implications of family disruptions. *Pediatrics, 120*, 984-991. doi:10.1542/peds.2006-3172
- Sadeh, N., Javdani, S., Finy, M. S., & Verona, E. (2011). Gender differences in emotional risk for self-and other-directed violence among externalizing adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 79*, 106. doi:10.1037/a0022197
- Sandler, I., Miles, J., Cookston, J., & Braver, S. (2008). Effects of father and mother parenting on children's mental health in high- and low-conflict divorces. *Family Court Review, 46*, 282, 296. doi:10.1111/j.1744-1617.2008.00201.x
- Schum, L., & Stolberg, A. L. (2007). Standardization of the co-parenting behavior questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage, 47*, 103-132. doi:10.1300/J087v47n03_06
- Shelton, K. H., & Harold, G. T. (2008). Pathways between interparental conflict and

- adolescent psychological adjustment: Bridging links through children's cognitive appraisals and coping strategies. *The Journal of Early Adolescence*, *28*, 555-582. doi:10.1177/0272431608317610
- Sigal, A. B., Wolchik, S. A., Tein, J., & Sandler, I. N. (2012). Enhancing youth outcomes following parental divorce: A longitudinal study of the effects of the new beginnings program on educational and occupational goals. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *41*, 150-165. doi:10.1080/15374416.2012.651992
- Sillekens, S., & Notten, N. (2020). Parental divorce and externalizing problem behavior in adulthood. A study on lasting individual, family and peer risk factors for externalizing problem behavior when experiencing a parental divorce. *Deviant Behavior*, *41*, 1-16. doi:10.1080/01639625.2018.1519131
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2005). Problem behavior of boys and young men after parental divorce in the Netherlands. *Journal of Divorce & Remarriage*, *43*, 141-155. doi:10.1300/J087v43n03_08
- VanderValk, I. E., Spruijt, E. P., de Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2004). Gezinsstructuur en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van adolescenten en jongvolwassenen. *Kind en adolescent*, *25*, 92. doi:10.1007/BF03060910
- Weaver, J. M., & Schofield, T. J. (2015). Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, *29*, 39-48. doi:10.1037/fam0000043
- Yu, T., Pettit, G. S., Lansford, J. E., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (2010). The interactive effects of marital conflict and divorce on parent-adult children's relationships. *Journal of Marriage and Family*, *72*, 282-292. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00699.x
- Zemp, M., Bodenmann, G., & Cummings, E. M. (2016). The significance of interparental conflict for children. *European Psychologist*, *21*, 99-108. doi:10.1027/10169040/a000245